

Gazdasági hírszerzés és ipari kémkedés 3. rész

Cikksorozatunk előző részében a biztonság fogalmáról, a nemzetbiztonság és állambiztonság bizonyos összefüggéseiről, kulcsfeladatairól esett szó. Emlékeztetőül idézzünk, mintegy ismétlésként három fontos megállapítást: „...Egy állam létfontosságú érdekeinek érvényesítése nem ismer földrajzi vagy politikai határokat... A nemzetbiztonság nem igényel olyan mértékben ellenséggépet, mint az állambiztonság. Az elhárítás nem lehet totális... A nemzetbiztonság célkitűzései társadalmi konszenzuson alapulnak, míg azokat az állambiztonság esetében a privilegizált csoport határozza meg.” Az alábbiakban még szó esik a biztonságpolitika néhány általános problematikus kérdéséről, majd a szaktanulmány Magyarország gazdaságbiztonságával foglalkozó V. fejezetét ismertetjük az olvasóval.

Biztonságpolitika alatt olyan tevékenységet értünk, mely a nemzetbiztonságra vonatkozó alapvető célok eléréséhez vezető utakat határozza meg. Természetesen nem létezik egységes, minden országra érvényes biztonságpolitika. Annak formáját együttesen alakítja az adott állam és annak társadalmi érdekei, továbbá a kihívások folyamatos változása egyaránt. Jelentős mérföldkőnek számít a biztonságpolitika fejlődésében az 1980-as évek második fele. Ezt megelőzően ugyanis a nyugati biztonságpolitika alaptézisének az 1967-es Harmel-jelentés számított: „*politikai szolidaritás és megfelelő katonai erő és ezen az alapon törekvés a konstruktív párbeszédre és együttműködésre, ide értve a fegyverzet-ellenőrzést is*”. Az 1980-as évek vége, de kiemelten a 1989–90-es fordulat alapvetően megváltoztatta a világ biztonságpolitikai felfogását. Olyan kihívások és veszélyforrások kerültek előtérbe, mint a gazdaságbiztonság, környezetbiztonság, illetve a humanitárius problémák. Ez az időszak természetesen nemcsak a nyugati tömb számára hozott jelentős változásokat, hanem a szocialista tömbben is átalakulás ment végbe a biztonságfel- fogás területén. Ennek alapvető

oka, hogy az azt megelőző időszakban nem beszélhetünk nemzeti biztonságpolitika létéről. Az érdekeket és célkitűzéseket alapvetően a Varsói Szerződésen keresztül a Szovjetunió érdekei határozták meg.

Az 1989-es fordulat egy, már kialakulóban lévő vitát erősített fel a biztonságpolitika tartalmával kapcsolatban. A két szakértői tábor, név szerint az úgynevezett „bővítők” és „tradicionalisták”. A bővítők véleménye szerint a katonai dimenziók mellett olyan új dimenziók jelennek meg, amelyek akár el is halványíthatják a fenti dimenzió elsődleges szerepét. Ezzel szemben a tradicionalisták azt állítják, hogy lehetetlen új dimenziókkal bővíteni a biztonságpolitika témáját, mivel az felborítaná az ide vonatkozó elméleti rendszer intellektuális koherenciáját. Valószínűleg nem árulok el nagy titkot azzal, ha kijelentem, mind az elméletben, mind a gyakorlatban a „bővítők” álláspontja érvényesül a fejlett nyugati országokban.

Összefoglalva úgy fogalmazhatjuk meg a biztonságpolitikát, mint „egy konkrét állam adott időpontban hatalmon lévő politikai elitjének spontán módon alakított, vagy előre írásban is rögzített, kül-, bel-, gazdaság-, védelem-, környezetpolitikai pri-

oritásait egységes rendszerbe összefoglaló cselekvési programja és/vagy az annak megfelelő politikai gyakorlata, melyre az ellenzéknek is hatása lehet”.

MAGYARORSZÁG GAZDASÁGBIZTONSÁGA

A világpolitikát már nem egy atomháború réme foglalkoztatja, hanem olyan globális veszélyforrások, mint a gazdasági instabilitás, a terrorizmus, migráció és a környezeti problémák. A gazdaság mára már olyan önálló hatalmi tényezővé vált, hogy könnyedén gyakorol nyomást egy adott ország nemzeti politikájára. Ez a folyamat olyan, biztonságilag instabil helyzetet eredményezett, hogy bátran kijelenthetjük: egy adott ország, így Magyarország nemzetbiztonságát is legkönnyebben gazdasági érdekeinek csorbításával lehet veszélyeztetni. Ennek eredményeképpen a gazdasági dimenzió kiemelkedő szerepet tölt be hazánk biztonságpolitikájában. A globalizáció, interpedependenciális tendenciája miatt, a különböző nemzetgazdaságokat sújtó problémákat és zavarokat könnyedén tovább terjeszti, amivel szemben Magyarország nyitott piacgazdasága különösen védtelen, Magyarország gazdaságbiztonságának megértéséhez szüksé-

ges megmagyaráznunk, mit jelent a **nemzetgazdaság** fogalma. A nemzetgazdaság alatt, mint biztonsági fogalom, azokat a stratégiai gazdasági ágakat értjük, melyek védelme szükséges ahhoz, hogy az ország gazdasági biztonsága semmilyen formában ne szenvedjen csorbát. Ezek közé a gazdasági ágazatok közé tartozik: közlekedés, kommunikáció technika, az ország jelentősebb ipari komplexumai és bankjai, kutató- és fejlesztési intézetek, és az ország energia-előállításáért felelős vegyipari és egyéb állami, illetve részben vagy teljesen magánkézben lévő cégek. A nemzetgazdaság, mint biztonsági fogalom, kereteibe tartozik az ország közép- és hosszú távú gazdasági stratégiájára vonatkozó információk védelme is. Meg kell említenünk továbbá, hogy **a gazdaságbiztonság alatt nemcsak azt értjük, hogy az adott ország nemzetgazdasága, a lehetőségekhez mérten, védett a negatív külső és belső hatásoktól, hanem azt is, hogy az adott ország érdekeit korlátozás nélkül tudja kifejteni úgy külföldön, mint belföldön egyaránt**. Vagyis a gazdaságbiztonság fogalma nemcsak állapot, hanem az arra vonatkozó tevékenységet is jelöli.

Gazdasági hírszerzés és ipari kémkedés

AZ ÜZLETI HÍRSZERZÉS ÉS KÉMKEDÉS SZEREPE GAZDASÁGBIZTONSÁGUNKBAN

A versenyszféra információs igényeit az erre a területre szakosodott üzleti hírszerző cégek, vagy ami egyre jellemzőbb manapság, a nagyobb vállalatok saját hasonló osztályai látják el, a vezetés közvetlen alárendeltségében. Nem elhanyagolható a szerepe a nemzetközi szintű ipari kémkedésnek sem. A fenti sorok hallatán felmerülhet bennünk a kérdés, hogy alapvetően a versenyszférára jellemző információs háború, az ellenérdekelt állami hírszerzés tevékenységével szemben, mennyiben befolyásolhatja az ország gazdaságbiztonságát? A válasz igen egyszerű: NAGYBAN! Ez a „háború” közvetlenül érinti a magyar nemzetgazdaságot, kriminalizálhatja azt az ipari kémkedés végett, továbbá a nemzetgazdaság keretein belüli cégek hátrányt szenvedhetnek mind az ipari kémkedés, mind az üzleti hírszerzés következtében, nemzetközi versenytársaikkal szemben. Ez a következmény pedig már jelentős hatással lehet az ország gazdasági stabilitására, akár a foglalkoztatáspolitikára, akár a befizetett adó mértékén keresztül.

Összegezve: Magyarország gazdasági érdekeinek és stabilitásának veszélyeztetése vagy negatív befolyásolása, a nemzetközi viszonyok változásától eltekintve, fakadhat előre megfontolt ez irányú állami cselekedetből, vagy egy állam, illetve egy bizonyos gazdasági vagy bűnözői csoport önös érdekeinek és céljainak érvényesítéséből.

A gazdasági hírszerzés és az ipari kémkedés minden esetben jelentős szerepet tölt be a

fenti célok elérésében, így komoly biztonsági kihívásnak számítanak.

GAZDASÁGI HÍRSZERZÉS, IPARI KÉMKEDÉS

Dobokai Gábort, a Nemzetbiztonsági Hivatal egyik korábbi főigazgatóját idézve kijelenthetjük, hogy a **gazdasági hírszerzés: olyan állami hírszerző szerv által irányított tevékenység, melynek célja a minősített/kizárólagos információk megszerzése a gazdasági előnyszerzés érdekében. Alapvető feltétel, hogy az adott gazdálkodó szervezet kifürkészése az érintett állam érdeke legyen.**

Egyéb megfogalmazások szerint: „a gazdasági hírszerzés meghatározható úgy, mint a gazdasági információk kutatása, elemzése és a gazdasági élet szereplőinek tájékoztatása”. Más megközelítésben: „a kereskedelmi, gazdasági hírszerzés felelős bizalmas és fontos információk szerzéséért a kereskedelmi konkurenciáról, a riválisokról, képességeikről és szándékukról, stratégiájukról, valamint a gazdasági és pénzügyi, piaci folyamatokról”. A gazdasági hírszerzéssel szemben az **ipari kémkedés a Nemzetbiztonsági Hivatal szerint: olyan tevékenység, mely törvénytelen, a versenytárs végzi a konkurenciával szemben, hogy kifürkészze annak piaci pozícióját, továbbá erősítse saját pénzügyi helyzetét, és jelentős költségmegtakarítást végezzen a megszerzett információk alapján.**

Más megközelítés szerint: „Az ipari kémkedés meg nem engedett eszközökkel, módszerekkel megvalósított vagy megkísérelt olyan adat-, információszerző

tevékenység, illetve a jog által tiltott vagy etikailag kifogásolható viszony, viselkedésforma, amelynek célja a gazdaság, a tudomány, a kereskedelem az üzleti élet területén jelentkező, esetleg a későbbi időszakban várható versenyhelyzetben való szinten maradás fenntartása, a konkurencssal szemben meglévő lemaradás leküzdése, behozása.” Egyszerűbb formában úgy fogalmazható meg: „az ipari kémkedés illegális, titkos, kényszerítő vagy félrevezető eszközök alkalmazása a privát szektorban gazdasági információk gyűjtése céljából”.

A gazdasági hírszerzés és az ipari kémkedés céljainak megvizsgálása esetén jelentős hasonlóságokra figyelhetünk fel.

A gazdasági hírszerzés célja:

- ▶ hogy az állam figyelemmel kísérhesse a nemzetközi gazdasági viszonyok alakulását,
- ▶ ismerje gazdasági ellenfeleinek terveit,
- ▶ a megszerzett információk révén az ország behozza lemaradását, illetve gazdasági előnyre tegyen szert versenytársaival szemben,
- ▶ az információkon keresztül komoly megtakarításokat nyerjen mind az idő, mind pénzügyi dimenzióban,
- ▶ a politikai vezetés az információk révén megfelelő válságmenedzsment birtokában legyen.

Az ipari kémkedés célja:

- ▶ állandó információszerzés a piacról és a konkurensokról,
- ▶ konkrét információk eltulajdonítása eredményekről, tervekről, technológiáról stb.,
- ▶ az információkon keresztül jelentős idő, energia és pénz megtakarítása,
- ▶ a lemaradás behozatala.

Magyarország esetében meg kell említenünk, hogy a gazdasági kémkedés céljait hazánk-

ban az is befolyásolja, hogy azt nyugat- vagy kelet-európai államok, illetve vállalatok kezdeményezik. A nyugat-európai gazdasági kémkedés alapvető célja a konkurencia legyőzése és végérvényes kiiktatása a versenyből, míg a kelet-európai kémkedés a felhasználható eredmények megszerzésére törekszik.

A HÍRSZERZÉSI KÖRFOLYAMAT

A hírszerzési körfolyamat alatt alapvetően azt a komplex jelenséget értjük, mely magába foglalja a hírszerzés, mint tevékenység egészét. Ez a felépítés alapvetően igaz mind a gazdasági és üzleti hírszerzésre és az ipari kémkedésre egyaránt. Ez alapján négy alapvető fázist különböztetünk meg. Az első a tervezési fázis, azt követi az információgyűjtési fázis, majd az elemzés következik, és végül a tájékoztatás zárja a kört. Azért beszélünk alapvetően körfolyamatról, mert a tájékoztatás megbízóra gyakorolt hatása indítja be újra a körfolyamatot. Továbbá hozzá kell tennünk, hogy a folyamat maga nem számít automatikusan egyirányúnak, mivel bármely fázisból, igény szerint, visszacsatolás történhet az előző fázisok valamelyikére.

Tervezés

Az első fázis, vagyis a tervezés alapvető célja, hogy a hírigény alapján meghatározza a fontossági sorrendet a szükséges információk között, témakörökre bontsa azokat a könnyebb kezelés érdekében, és feltérképezze a hozzáférési lehetőségeket. Végezetül az információszerzést korlátozó tényezők alapján olyan tervet, nyers tájékoztatást készít az igénylő részére, mely tartalmazza a megszerzhető információk halma-

zát, annak módját és a várható eredmény időpontját.

A korlátozó tényezők ismerete és tisztázása alapvető a munka sikeréhez, mivel azok nagyban befolyásolhatják azt.

Ilyen korlátozó tényezők lehetnek általában:

- ▶ a pénzügyi és technikai lehetőségek,
- ▶ a személyi korlát, mely az informátorok számát, a hírszerzők képességeit és személyi állományuk nagyságát is magába foglalja,
- ▶ az információs korlát két típusa:
 - az egyik, hogy mennyi információ áll rendelkezésre kezdetekben, ugyanis jelentősebb mennyiségű információ megkönnyíti a munkát,
 - a másik tényező az igényelt információk mennyisége, ugyanis ebben az esetben az igény növekedésével párhuzamosan csökken a hatékonyság,
- ▶ az időkorlát esetében pedig az arányosság elvét kell követni.

Információgyűjtés

A második fázis, vagyis az információgyűjtés talán a legérdekesebb területe a hírszerzés folyamatának, de azzal részletesebben a következő, „módszerek” című alfejezetben fogok foglalkozni. Azt viszont itt kell megemlítenem, hogy a „módszerek” című alfejezet az ipari kémkedés és gazdasági hírszerzés módszereit foglalja magába, mint azt a jelenlegi fejezetcím is tükrözi. Az üzleti hírszerzés módszereit külön fejezetben fogom részletesebben kifejteni.

Az információszerzés technikáit alapvetően etikus, etikátlan és törvénytelen eszközökre osztjuk fel. Jellemző, hogy mindhárom jelző érvényes mind a gazdasági, üzleti hír-

szerzésre és az ipari kémkedésre egyaránt, egy kivétellel. Az üzleti hírszerzés csak és kizárólag törvényes eszközöket használhat.

Elemzés

A harmadik fázis feladata a beérkezett információk feldolgozása és összefüggésszerű elemzése, amelynek során nemcsak gazdasági jellegű információkra tehetünk szert, hanem egyéb értesülések birtokába is juthatunk. A titkosszolgálatok jellegéből adódóan ezek az elemzési folyamatok nem ismertek, így nyílt forrásból nem juthatunk hozzájuk, tehát nem is részletezhetem azokat. Ennek ellenére ismerjük az üzleti hírszerzés keretein belül használt eljárásokat, melyek jellegéből következtethetünk a gazdasági hírszerzés esetén használt elemzési eljárásokra is. Ezt a gondolatsort támasztja alá az a tény is, hogy az üzleti hírszerzéssel foglalkozó cégek túlnyomó részét volt titkosszolgálati tisztek alapították, akik szakmájukból adódóan rendelkeznek mind elemzési, mind műveleti munkára vonatkozó ismeretekkel. Ennek alapján megkülönböztetünk lehetőségelemzést, előrejelző elemzést, folyamatelemzést, konkrét erősség-gyengeség vizsgálatot, matematikai alapú trendelemzést és statisztikai vizsgálatot.

- ▶ A lehetőségelemzés lényege, hogy a rendelkezésre álló információkat abból a szempontból közelíti meg, hogy milyen módon érhető el a stratégiai célok legkönnyebben.
- ▶ A előrejelző elemzés (Forecasting) nem megoldásokat keres, hanem a rendelkezésre álló információk és értesülések alapján egy valószínűsíthető jövőkép ábrázolására törekszik.

- ▶ A folyamatelemzés (Backcasting) az előrejelzéssel szemben a jelen helyzetet próbálja felmérni az alapján, hogy következtetéseket von le a konkurencia stratégiai céljaiból, vagyis kiindulópontként a jövő egy adott pontját használja fel az elemzés során.
- ▶ A konkrét erősség-gyengeség vizsgálat gyakorlatilag a versenytársak helyzetét hasonlíttja össze a megbízóval egy konkrét időpontban.
- ▶ A matematikai alapú trendelemzés a konkurenciát értékeli a múlt és jelen folyamatai alapján úgy, hogy kombinálja a minőségi és mennyiségi adatokat.
- ▶ A statisztikai elemzés lényege, hogy a meglévő adatokat használja fel úgy, hogy minden feltételezést mellőz.

Tájékoztatás

A negyedik fázis az úgynevezett tájékoztatási fázis. Az elemzés során elkészült munka írásos formában, összefoglaltan kerül a megrendelő kezébe. Jelentősége, hogy döntési alternatívát kínál, és részletezi a döntések várható következményeit is. Természetesen nem állítom, hogy az üzleti hírszerzés és a gazdasági hírszerzés a végletekig azonos elemzési eljárásokat alkalmaz, de elképzelhetőnek tartom, hogy a módszerek között jelentős átfedés létezik.

A GAZDASÁGI HÍRSZERZÉS ÉS AZ IPARI KÉMKEDÉS MÓDSZEREI

A hírszerző szolgálatok módszerei az évek múlásával alapvetően nem mutatnak jelentős változást a gazdasági kémkedés terén használt eszközökben. Igaz, az egyre korszerűbb technológia további lehetősé-

geket biztosít az információk megszerzésére, de ezek csak a lehallgatás technikai tárházát bővítik, mely csak az egyik csoportja a lehetséges információszerzési módszereknek. A Nemzetbiztonsági Hivatal kiadványa szerint megkülönböztetjük a „sötét hírszerzést”, a tudatos megnyerés és befolyásolás eszközt, a nyílt információk összegyűjtését és elemzését, a környezettanulmányt, a lehallgatást, az elektronikus információszerzést, és a tárgyi anyagok (dokumentumok) eltulajdonítását, másolását, rögzítését. Az elektronikai és információs hírszerzési technikák óriási fejlődése ellenére a mai napig a közvetlenül személyektől származó információk jelentik az egyik meghatározó információforrást a hírszerző és kémkedő szervek számára.

„SÖTÉT HÍRSZERZÉS”

Az információszerző ebben az esetben a megtévesztés eszközével, a kiválasztott személy előtt kiletét és célját fel nem fedve próbál bizalmas információk birtokába jutni. Ennek tipikus megnyilvánulási formája, hogy a hírszerző szolgálatok, a legális látszatot fenntartva, fedőintézmények, fedővállalkozások és fedőpozíciók létrehozásával folytatnak kémtevékenységet. Ilyenkor a titokbirtokosokkal és kiemelt fontosságú hírforrásnak számító személyekkel való találkozás érdekében minden lehetőséget felhasználnak. Kötetlen programokra, fogadásokra, ebédre, vacsorára hívják őket, de az is előfordulhat, hogy külföldi ösztöndíjakat és nyaralást ajánlanak fel nekik. Gyakori technikának számít a társasági rendezvényeken való tudatos ismerkedés.

(Folytatjuk)

Harmados György